

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה, שעל הטמא נאסרה הכניסה לבית המקדש, ונחלקו הראשונים בביאור מושג הטומאה. **הרמב"ן** (ראה י"ד, ג) הביין שהטומאה היא מעין ישות רוחנית הנדבכת באדם, ואף עלולה להזיק לו. גם **הספורנו** (כוונות התורה) צעד בכיוון זה וכתב שהשדים ניזונים מהטומאה, וההרחקה מהמקדש בפרט והקודש בכלל בשעת טומאה, באה להרחיק משם את השדים.

הרמב"ם (מקוואות י"א, יב) כתב שאי אפשר להבין את דבר הטומאה, מדובר בגזירת הכתוב, ולא שמתחדשת בגופו של הטובל מציאות חדשה וכדומה. מכל מקום הוסיף הרמב"ם טעם לטבילה זו וכתב, שכשם שהטובל טהור למרות שלא התחדש בגופו דבר, כך החוזר בו מהעצות והמחשבות הרעות (שהן עיקר הבעיה לשיטת הרמב"ם כפי שראינו בעבר) נטהר, ובלשונו:

"דבר ברור שהטומאות והטהרות גזירות הכתוב הן, ואינן מדברים שדעתו של אדם מכרעתו. ועל אף פי כן רמז יש בדבר, כשם שהמכוון לבו לטהר כיוון שטבל טהור ואף על פי שלא נתחדש בגופו דבר, כך המכוון לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות שהן מחשבות האון ודעות הרעות, כיון שהסכים בליבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת טהור".

בעקבות התורה העוסקת בדיני טומאה וטהרה, נעסוק השבוע בתקנת עזרא הקובעת שעל בעל קרי לטבול לפני שהוא לומד תורה. נראה את מחלוקת התנאים בהיקף התקנה, ואת מחלוקת הראשונים והאחרונים האם התקנה נוגתת גם בזמן הזה. כפי שנראה, מחלוקת זו משפיעה על השאלה האם יש לטבול לפני התפילה.

טבילת עזרא

האם יש עניין לטבול בזמן הזה לפני התפילה? כפי שציין **במשנה הלכות** (י"ב, ש"ח) מובא במדרש תנא דבי אליהו שבני ישראל טבלו לקריין עוד לפני מתן תורה (וכן פירש רש"י בגמרא בברכות י"ח ע"ב) לגבי בניהו בן יהוידע שטבל בשלג), אך מדובר במדרש, ובפשוט מדין תורה אין חובה לטבול לפני התפילה, ורק לפני הכניסה למקדש ואכילת קודשים חובה.

כפי שמספרת הגמרא במסכת בבא קמא (פ"ב ע"ב), על דין התורה הוסיף עזרא תקנה נוספת, לטבול לפני לימוד תורה ותפילה במקרה של ראיית קרי. מדוע תיקן תקנה זו? נאמרו במפרשים מספר אפשרויות. מהבבלי (ברכות כ"ב ע"א) עולה שהסיבה לכך היא שיש לומר דברי תורה רק באימה ורטט וכפי שהיה במעמד הר סיני, ולא כאשר האדם טמא בטומאת קרי, ובלשון הגמרא:

"דתינא: והודעתם לבניך ולבני בניך, וכתוב בתורה יום אשר עמדת לפני ה' א-להיך בחורב, מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע; מכאן אמרו: הזבים והמצורעים ובאין על נדות - מותרים לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, לשנות במשנה וגמרא ובהלכות ובאגדות, אבל בעלי קריין אסורים."

בירושלמי (ברכות ג, ד) מובאים שני טעמים אחרים לתקנה זו. רבי יעקב בר בון סובר שהטעם לכך הוא מוסרי, שלא ירבו בני ישראל בתשמיש יותר מדי, וכן הביאו **הרמב"ם** (תפילה ד, ה) **והשולחן ערוך** (פ"ח, א). רבי חייא חלק וסבר שהטעם הוא משום ביטול תורה, אם ידעו הבעלים שלאחר שישמשו את מיטתם יהיו אסורים בלימוד תורה, יקדימו את הלימוד.

מה אסר עזרא

אם כן כאמור, עזרא תיקן שאין ללמוד תורה ולהתפלל כאשר נמצאים במצב של טומאת קרי, ונחלקו התנאים איזה לימוד אסר עזרא. רבי עקיבא בדעה המחמירה ביותר סבר, שעזרא אסר כל לימוד תורה. רבי נתן בן אבישלום בדעה המקילה ביותר סבר, שרק אמירת שמות ה' נאסרו. רבי יוסי ורבי מאיר בדעת ביניים סברו, שמותר ללמוד משניות, אך לא טעמיהן, דהיינו בלי הגמרות.

דעה חריגה בתנאים, מופיעה בדברי רבי יהודה בן בתירה. בניגוד לשאר התנאים שאסרו לימוד תורה במידה מועטת או מרובה, הוא סבר שמכיוון שהתורה נמשלה לאש - מה אש אינה מקבלת טומאה, כך דברי תורה, ומותר לטמאים גם ללמוד. כמובן ונשאלת השאלה כיצד חלק על תקנת עזרא? **התוספות** (בבא קמא שם ד"ה אתא) העלו מספר אפשרויות:

ראשית כתבו שיתכן שרבי יהודה בן בתירה סובר, שלא עזרא תיקן תקנה זו, ומשום כך אין בעיה לבטלה. **שנית** הוסיפו כי ייתכן שסבר שאמנם עזרא תיקן תקנה זו, אך גם כלל בתוך חוקי התקנה, שהרוצה לבטלה מסיבות מוצדקות יוכל לעשות כך. **שלישית** הציעו כי ייתכן שסבר שעזרא תיקן תקנה זו, אך מחמת הקושי שבה היא לא התפשטה בכל ישראל, ולכן מותר לבטלה.

מחלוקת הראשונים

אין מחלוקת בין הראשונים שנפסק להלכה כרבי יהודה בן בתירה, ושמותר ללמוד תורה גם כאשר טמאים בטומאת קרי, מכיוון שהגמרא (שם) מעידה שנהג העולם כרבי יהודה בן בתירה. וכן כך סובר גם זעירי, ומכיוון שהוא מאחרוני התנאים, יש לפסוק כמותו על פי הכלל 'הלכה כבתרא'. נחלקו הראשונים האם התקנה של עזרא לטבול לפני התפילה גם בטלה:

א. **התוספות רי"ד** (שם) הביין שכשם שבטלה הטבילה לפני לימוד תורה, כך בטלה הטבילה לפני התפילה, ובטעם הדבר הביא שני נימוקים. ראשית, לימוד תורה הוא החשוב ביותר, ואם בטלה הטבילה לפניו - קל וחומר שלפני תפילה. שנית, הגמרא אומרת שביטלו את הטבילה, משמע שאת כולה ולא רק עניין מסוים, וכן פסקו **התוספות** (ד"ה ולית) **הראב"ה** (שם, no) ועוד, ובלשונו:

"כתב רבינו יצחק זצ"ל דהאי דאמר זעירי בטלול לטבילותא בין לדברי תורה בין לתפילה, דפשט הלכה מוכיח דדברי תורה חמורין מכולהו, אם כן, כי שרי (= היתר) רבי יהודה בן בתירה דברי תורה, כל שכן תפילה וברכות. ותו (= ועוד),

¹ מחלוקת על בסיס עיקרון דומה בין הרמב"ם לרמב"ן יש, בפירוש המושג שטן ויצר הרע. לדעת **הרמב"ן**, כפי שהטומאה הינה ישות רוחנית, כך השטן הבא להכשיל את איוב הינה דמות רוחנית המנסה להסיט את האדם. לדעת **הרמב"ם** לעומת זאת, יצר הרע הם הכוחות הטבעיים שבאדם המושכים אותו אל התאוות, ולא כוח רוחני הבא מלמעלה.

מדקאמרינן בטלוא לטבילותא כרבי יהודה בן בתירה, שמע מינה דבכולהו שרי (= היתיר) רבי יהודה בן בתירה."

ב. **רבינו תם** (חידושים שצא) חלק וסבר שדברי רבי יהודה בן בתירה שביטלו את הטבילה נאמרו רק לעניין לימוד תורה, עליו אומר הפוסק שדברי תורה כאש ומשום כך אינם מקבילים טומאה, אבל תפילה אינה כך - ויש לטבול לפנייה במקום שנטמאו מקרי, וכן פסק **הרוקח** (ברכות ס"ו שכא). עוד הוסיף רבינו תם, שהמנהג באפריקה ובארץ ישראל לטבול (ועיין בשואל ומשיב תליתאה א, קכג).

ג. אפשרות ממוצעת כתב **רב האי גאון** (מובא ברבינו יונה יג ע"ב ד"ה כ'), שסבר שאכן ביטלו את הטבילה לקראת התפילה וכפי שסברו התוספות לעיל והוכיחו מלשון הגמרא, אך מכל מקום במקום טומאת קרי יש להתקלח בט' קבין מים (כ-12.5 ליטר), וכפי שמציע רבא בגמרא שאפשר להיטהר באופנים מסויימים, וכן פסק **רבינו חננאל** (מובא באור זרוע א, קיז. ועיין הערה²).

דעת האחרונים

בפסק ההלכה נחלקו האחרונים:

א. **השולחן ערוך** (פח, א) פסק כדעת רוב הראשונים, שאין חובה לטבול בזמן הזה כלל לאחר טומאת קרי, בין לפני התפילה ובין לפני לימוד תורה. גם **המשנה ברורה** (שם, ב), על אף שנקט בעקבות הפרי מגדים שיש מעלה לטבול גם בזמן הזה בגלל הראשונים הסוברים שיש בכך חובה, מכל מקום אין לבטל לשם כך תפילה במניין או זמן קריאת שמע, ובלשון השולחן ערוך:

"כל הטמאים קורין בתורה וקורין קריאת שמע ומתפללין, חוץ מבעלי קרי שהוציאו עזרא מכל הטמאים ואסרו עד שיטבול. ואחר כך בטלו אותה תקנה, והעמידו הדבר על הדין, שאף בעל קרי מותר בדברי תורה ובקריאת שמע ובתפילה בלא טבילה ובלא רחיצה דתשעה קבין, וכן פשט המנהג."

ב. **המנחת יצחק** (ד, סא) חלק על המשנה ברורה וכתב, שיש עניין גדול לטבול במקוה בגלל הראשונים הרבים שסוברים שיש לטבול. משום כך סבר, שיש להפסיד תפילה במניין בשביל לטבול. גם **הרב משה פיינשטיין** (אגרות משה ב, ז) נקט, שמכיוון שמדובר בטבילה שראוי להיזהר בה, במקרה בו בונים מקוה לגברים בעיר - גם מי שאינו טובל צריך להשתתף בעליות הבנייה, ובלשונו:

"ופשוט לעניות דעתי, שאף אלו שאין נזהרין בטבילת תקנת עזרא מחוייבין לעזור לבנין מקוה עבור טבילת האנשים, משום דודאי יש להחשיב גם מקוה דאנשים מצרכי העיר, מאחר שהוא דבר הראוי ליזהר בזה אף שאינו חובה, שאין לך צורך גדול מזה שכל מי שירצה לקיים כל מילי מעלייתא ומילי דחסידותא שיוכל לקיים."

ג. גישה שלישית והמרחיבה ביותר, מופיעה בדברי **הרב וואזנר** (שבט הלוי ה, טו) שכתב, שייתכן שבזמן הזה טבילה לקרי היא חיוב גמור. בטעם הדבר נימק, שבנוסף לכך שהרבה ראשונים כתבו שחובה גמורה לטבול הרי שאחת הסיבות שביטלו את טבילת עזרא היא שלא היו מצויים מקוואות - ואילו בזמן הזה ישנם רבים, וכן כתב **הדברי יציב** (א, נה).

ט' קבין במקלחת

כאמור לעיל, לדעת רב האי גאון, בשביל להיטהר מקרי די שהאדם ייתן על עצמו ט' קבין, ואין צורך בטבילה בארבעים סאה ממש, וכן לדעת הרמב"ם די בשטיפה בלבד (וכמבואר בהערה²). בעבר לא היו מקלחות, והדרך לשפיכת ט' קבין הייתה באמצעות כלים מלאים מים. דנו האחרונים בשאלה, האם בזמן הזה אפשר לצאת ידי חובה נתינה זו במקלחת:

א. **המשנה הלכות** (אורח חיים ג, א) סבר, ששטיפה במקלחת לא מועילה לכך. ראייה ראשונה לדבריו הביא מדברי רבינו יונה הכותב, שיש להטיל את המים, משמע שבמקלחת בהם רק מסירים את השסתום המונע וממילא נשפכים המים, לא יוצאים ידי חובה. ראייה שנייה הביא מדברי הראב"ד הכותב בפירוש, שנטילה נחשבת נטילה, רק כאשר מגביהים את הידיים ושופכים עליהם מים.

ב. **הרב וואזנר** (שבט הלוי א, כד) חלק על המשנה הלכות וכתב, שיוצאים ידי חובה גם במי מקלחת. ראייה לדבריו הביא מדברי האשכול הכותב, שמכיוון שטומאת קרי נחשבת טומאה קלה (שלא כטומאת נידה) הקלו בה מספר הקלות. המים יכולים להיות מי ברז שאובים ולא מי גשמים כפי שצריך להיות במקוה רגיל, וכן אין צורך שהאדם ישפוך על עצמו בכלי, ודי שישפכו עליו.

גם **הילקוט יוסף** (פח, א) צעד בדרך זו וכתב, שטבילה במקלחת מועילה. ראשית, כי מדברי **ספר חסידים** (תתכח) משמע שאין צורך בנתינת אדם (ועל אף שלא מדובר בספר הלכת, סומכים עליו לעיתים). שנית, כל טבילה זו אינה מעיקר הדין, אלא משום מידת חסידות, לחשוש לסוברים שיש בכך צורך גם בזמן הזה ובגלל הטהרה שבכך, ולכן אין להחמיר בכך, וכן פסק **המנחת יצחק** (ד, כא).

על כל הגוף

שאלה נוספת שנחלקו בה האחרונים היא, האם כאשר מטילים את הט' קבין צריך שיפילו על כל הגוף, או שדי בחלק ממנו:

א. **הפרי מגדים** (משבצות זהב פח, א) דייק מדברי הרמב"ם הכותב בהלכות תפילה שנוהגים בספרד לרחוץ את 'כל הגוף' לתפילה משום היכון, שחובה שהמים יגיעו לכל מקום בגוף. גם **כף החיים** (שם, ר) צעד בשיטה זו, ומשום כך פירט באריכות כיצד צריך להיות סדר השטיפה, כאשר השלב הראשון הוא שפיכת מים על הרצפה, כדי שגם כף הרגל תיגע במים.

ב. **באלף למטה** (תרו, ג) חלק על דברי הפרי מגדים, וכתב שיש לשפוך את המים על הגוף, אך אין חובה שיגיעו בכל הגוף ממש. את דיוקו מדברי הרמב"ם דחה, שכאשר שופכים מים על הגוף והם זורמים עליו, נחשב הדבר ככל גופו גם אם לא הגיעו בפועל ממש. יש להוסיף, שבזמן הזה שהנתינה מתבצעת במקלחת, נראה שראוי לחוש לדעת הפרי מגדים וכף החיים.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...³

² **הרמב"ם** (תפילה ד, ה - ו) גם כתב שיש לשטוף את הגוף בט' קבין במקרה בו אדם ראה קרי, אך כפי שעולה מדבריו לא מדובר בחובה גמורה, אלא במנהג טוב, או ברצון לחשוש מעט לדעת רב האי גאון שמצריך טבילה בט' קבין. משום כך באגרת ששלח לרבי פנחס הדיין (מהודרת הרב שילת עמ' תלז) כתב, שעל אף שבכל ערי רומי וצרפת לא נוהגים לטבול, מכל מקום באזור שנוהגים לטבול - אין לשנות מהמנהג.

³ **מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן:** tora2338@gmail.com